

NIČVREDNEŽ

KIRIL HRISTOV — FRANCE BEZLAJ

Bivši in bodoči minister Toma Grbicov, sin Rajka Kambura, je zvečer povabil k sebi na dom svoje najboljše politične prijatelje. Danes se je začela vladna kriza in njegova stranka ima največ možnosti, da se polasti oblasti. Treba je dobro premisliti vsak korak, ki ga bodo jutri naredili.

V vrstah politične organizacije, ki jo je ustanovil Grbicov, ne bi našel človeka, ki se ne bi radoval in vriskal. Samo na Rajka, šefovega sina, niso dogodki, ki so se pripravljali, naredili nobenega vtisa. Saj so ga vsi, ki so ga poznali, že od nekdanj smatrali za človeka, ki ne hodi po običajnih potih. Ničvrednež je in na njegovo mnenje se sploh ni vredno ozirati.

Ceprav je bil Rajko v gimnaziji med prvimi in četudi bi sodil, da je podedoval očetovo brezobzirnost, se je vendar uprl, da bi šel študirat pravo, kot so želeli vsi domači. Zapisal se je na umetniško akademijo. Prihodnje leto je presedlal na jus. Domačim je odleglo: »Hvala Bogu, pamet ga je srečala.« Toda leto pozneje je Rajko zopet izjavil, da se je naveličal »šarlatanske« vede in znova se je vpisal na umetniško akademijo. To je pomenilo neustaljenost, nedoslednost, vihravost, skoro da nenormalnost. Tako početje je jezilo in spravljalo v obup očeta, ki svojega mnenja o sinu ni več izpremenil, niti ko je sin z izrednim uspehom končal akademijo. Starca je kaj malo brigalo, da je sin postal umetnik, ki je vzbujal velike nade. Zanj je bilo važnejše, da so prišli na dan sinovi stiki z ekstremnimi krogi. Da se je družil z ljudmi, ki so v časopisih ostro kritizirali stranke bogatašev in — samo po sebi se razume — tudi stranko njegovega očeta.

Kateri bolgarski minister ima še tako ničvrednega sina! Res tudi sinovi drugih ministrov niso bogvekaj prida. Večinoma so popolne brezdelice, ki jim ni mar drugega, kakor da zapravljajo ogromno premoženje svojih očetov, da so gizdalini, pijanci, babjeki in prešustniki. Toda vsaj sovražniki svojih rodbin niso.

Nekoč je policija zaplenila izdajo časopisa s prevratno tendenco. Tam je bil natisnjen članek, kjer si se zavedel takih... groznic stvari:

Imamo krasen zakon proti nezakonito obogatelim, zakon, ki je bil že davno sprejet. Toda kdaj so ga izvajali? Ljudje, ki so morali nekoč dneve iskati na posodo pet do deset levov, postanejo ministri in čez leto, včasih tudi preje, si nagrajijo ogromno premoženje ter začno živeti razkošno javno in brez prikrivanja. Ali se ne bi morala državna uprava pozanimati, če niso morda našli kje zakopan zaklad? Neki vodja stranke, ki je bil šele šest mesecev ministrski predsednik, je zagrenjeno izjavil v časopisih, da se mu to ni izplačalo. Da je v teh šestih mesecih šlo po gobe vse, kar si je prihranil v dvajsetih letih kot advokat. Baje je bil uničen. To pa ga ni oviralo, da ne bi ostal v vladi in se uničeval še leta. Kdo vpraša, odkod je še nadalje jemal sredstva za drago življenje ministrskega predsednika? A še to: kdo vpraša, kako more ta uničeni človek potem, ko je izgubil mesto, za katero je že prve mesece žrtvoval vse svoje premoženje, še dalje živeti na široko in si celo še zidati hiše. Istočasno pa s plemenito vnemo dolži tatvine druge bolgarske politike. Zanje zahteva, naj bodo sojeni in obsojeni. Ne, družba ne sme več gledati skozi prste. Odgovorna oblast ne sme trpeti takih stvari. Kaznilnice so prenapolnjene z ma-

limi tatovi, toda največjim prepuščamo vlado v državi. Še več: če se pošten državljani ojunaci povzdigniti glas in izpovedati, kako ga boli to neusmiljeno, cinično izmozgavanje države in naroda, ga proglase za izdajalca, renegata, celo za razbojnika. Kaj je mogoče narediti v takih razmerah, na to si lahko odgovori vsakdo sam.

Med papirji, ki jih je policija zaplenila, so našli tudi rokopis tega članka. Stari Grbicov je gledal debelo in niti ni mogel verjeti, da je to napisal lastni sin. Vse sorodstvo je obupalo do kraja. Tako ugleden oče in sin — ničvrednež.

O kaki umetnosti ni hotel nihče domačih več slišati, četudi je kritika Rajka hvalila. Kajti tudi tam — pri svoji umetnosti — je bil enak ničvrednež: vedno si je izbiral motive, ki bi utegnili razdražiti narod, ki so mu predočevali samo nepravico in nasilnost močnih in trpljenje potlačeni.

Rajko je živel doma kot v tujem domu. Skoro vedno je tičal v svojem ateljeju v mansardi. Nihče se ni čudil, da se ni udeležil veselja, ki ga je vzbudila nova ministrska kriza v družini in v stranki. Čeprav bo njegov oče jutri ministrski predsednik. Sin ga je proketo dobro poznal in se ni mogel varati, da njegov oče, obdan od koritarjev, niti pri najboljši volji ne bi mogel nič izpreminjati v sedanjem redu. Zato je bil skoro zlovoljen in razdražen, ko je poslušal korake in razburjene glasove očetovih pristavšev. Zbirali so se, da si nabrusijo kremplje. Po njegovem mnenju so bili vsi do zadnjega razbojniki, zreli za vislice, odirači naroda, ki bi jih bilo treba natakiniti na kol.

Rajko je hodil iz kota v kot po sobi, kakor lev v kletki. Zbežal bi nekam, kjer ne bi bilo treba dihati zraka, zasmrajenega od suženjskega pohlepa in pokvarjenosti. Toda obenem je slutil, da bo ta cinizem v hiši zajel njegovo delo in ga jutri navdahnil za novo grozno sliko.

Ni prižgal luči, slonel je na oknu in zamišljeno opazoval drevje pred hišo, zavito v ivje.

Po vhodnih kamnitih stopnicah, skoro tik pod njegovim oknom, se je urno splazil nekdo in smuknil skozi vrata, katerih se jim nocoj ni zdelo vredno zapirati.

Bržkone bo tat! — je pomislil umetnik s čudovito sigurnostjo, ki je dana nekaterim izbranim ljudem, da spoznavajo stvari že po malenkostnih znamenjih. Prisluhnil je, toda ujel ni niti najmanjšega šuma na hodniku. Toda prepričan je bil, da je v hiši tat in kolikor mogoče tiho je iz predala pisalne mize potegnil revolver in previdno odprl linico na hodnik.

Čuden slučaj! Že dolgo je iskal snovi za sliko, ki bi predstavljala grozo nasilne smrti — da bi ž njo vplival na ljudi. Toda ni mogel ujeti onega izraza, drgeta, ki spreleti nišice na obrazu pred neizbežnim poginom. Formalno bi ga že znal podati. Toda manjkalo mu je doživetosti, trepeta — tega kar je najbolj važno. A glej, usoda mu pošilja nočnega tatu, falota, nevarno zverino, ki jo lahko ubije pod zaščito zakona.

Vrata na stopnice so se odprla. Capin s polnim naročjem obleke, čez katero je pregrnil Rajkovo suknjo, se je ustavil v temi. Stresel je vse na tla, razprostrl staro vrečo in brž tlačil vanjo z dragimi kožuhi podšite zimске suknje gostov.

Rajko je z urno krettno odpahnil linico in nameril revolver tatu v glavo in zaklical: »Stoj!«

Tat je sunkoma dvignil glavo in njegov obraz je izražal topo grozo. Trenotek še in prst, ki drži petelina, se zgane. Poči strel in falot se zvali s prebito lobanjo. Toda Rajko si je hotel dobro vtisniti v spomin izraz groze polnih oči in lege spačenih mišic okoli ust, ki jo je zaman iskal. Napeto je opazoval tatu. Toda naenkrat se mu je zasmilil.

»Saj revež ni tak razbojnik«, je pomislil. »Kaj je on v primeri s takomenovanimi častnimi, koristnimi in celo spoštovanimi izmozgači ljudstva, ki jih je okradel in katerih ne bi mogel kar tako meni nič tebi nič pod zaščito zakona spraviti s sveta.«

»Pusti suknje in beži, da te kdo ne vidi«, reče Rajko.

V tatovih očeh je zablestela hvaležnost. Umetniku se je celo zdelo, da je naenkrat opazil v njih solze. Tako občutljiv tat ga je ganil še bolj kot on tatu. Še preden je utegnil položiti vrečo na stopnice, je Rajko dodal:

»E, prijatelj, kaj boš puščal plen, ki te je skoraj stal glavo! Brž izgini! Samo pazi, da te ne dobe!«

Sedaj je zločinčev pogled kazal neizmerno začudenje. Ne da bi spregovoril, se je odplazil z bremenom po stopnicah. Rajko je še videl, kako je naložil vrečo na samokolnico, ki jo je imel pripravljeno blizu vežnih vrat in kako je odšel. Rekel bi, da je siromak, ki si je kupil naročje drv ali premoga, da se pogreje. Nato je zaprl lino, spravil revolver in obstal sredi sobe.

»Ali ni velika neumnost, kar sem naredil?« — je rekel glasno in v duhu dodal: »Povrh sem tudi sam ostal brez suknje. Toda to nič ne de. Huje bo, če ga dobe in začne pripovedovati, kako ga je neki gospod skozi lino nad stopnicami, naravnost vzpodbujal, naj odnese stvari in pazi, da ga ne ujamejo. Kdo bo razumel moje stališče v naši topi družbi? Časopisi bodo iz mene naredili pokrovitelja in zaveznika tatov. Čudaka! Izvržek!«

Kje neki, saj ne bo izdal, ga je miril nekakšen notranji glas. Ti preganjani ljudje imajo v sebi več plemenitosti, kot ... niso kot ti spoštovani gospodje iz naših krogov, ki ti lahko zagodejo največjo podlost in pri tem gledajo človeku v oči, kot bi izvršili največje junaštvo.

Že v naprej si je z naslado predstavljal vik, ki ga zaženo gostje, ko bodo čez nekaj časa spoznali, da so jim izginile suknje. Od radosti je poskočil, zakrilil z rokami in se glasno zasmel.

»Nor si! Popolnoma nor! Nič ne de! Sedaj pa le brž na delo!«

Pograbil je skicirko in z blazno naglico narisal par študij tatovega obraza. Nato se je slekel in vlegel, da mu ne bi bilo treba pozneje iti ven in govoriti z ljudmi, ki so se mu gabili. Odprl je knjigo in poizkušal brati.

Naenkrat je zaslišal na hodniku krik in žvenket razbite posode. Ko je služkinja opazila, da je tat odnesel gostom suknje, se je tako prestrašila, da ji je padel iz rok velik pladenj z vinom in prigrizki, ki jih je prinašala povabljenim.

Vsi so planili na hodnik.

»Dina, kaj je?«

»Kaj tako kričiš?«

»Tatovi!«

»Kdo je pustil vrata odprta?«

»Jaz ne, gospodar!«

»Vse suknje so šle!«

»Jasen dokaz, da vlada pri nas anarhija.«

»Sofija nima policije!«

»Ko imamo tako nesposobno vlado!«

»Treba bo telefonirati na stražnico!«

»Vi verjamete, da bi se policiji zahotelo poloviti svoje pajdaše?«

»Nesrečna dežela!«

Itd. Itd. Vedno enako.

Naenkrat sta gospod in gospa Grbicova vdrla v sinovo sobo.

»Rajko, spiš?« je poklicala mati. — »Tatovi raznašajo hišo in nihče tega ne opazi!«

»Bili smo zatopljeni v delo«, je rekel oče — »nisi morda ti slišal kakega hrupa zunaj?«

Rajko je gledal in se smehljajal neprisotno in neumestno, kot se je zdelo domačim — in ni vedel, kaj naj odgovori.

Oče je vzkipel.

»Pustite ga! Saj sploh ni zmožen razumeti, kaj se je zgodilo! Umetnik!«
Zaloputnil je vrata.

Vsi so imeli o sinu državnika Grbicova slabo mnenje. Smatrali so ga za ničvrednega in nekoliko prismuknjenelega, zato se niso čudili očetovi jezi.

Rajko si je prikril usta z odejo in se grohotal na glas.

KIRIL HRISTOV

FRANCE BEZLAJ

Pred tremi leti je praznoval šestdesetletnico eden najboljših lirikov bolgarske moderne, toda šele letos je kulturna Bolgarska javno proslavila njegov jubilej. Že šestnajst let živi v pregnanstvu, zadnjih osem let v Pragi in razen Čehov se nihče ni spomnil nanj. Seveda nisem mogel izvedeti vzrokov, ki so ga primorali, da je zapustil domovino, niti iz literature o njem, niti od njega samega, toda v zadnjem času so se razmere vendar toliko izboljšale, da so vsaj nekatere njegove novejši stvari mogle biti natisnjene tudi v Bolgariji.

Približno v istem času, kakor pri nas Župančič, je nastopil tudi Hristov. Komaj dvajset let je bil star, ko je izšla prva njegova pesniška zbirka, toda že takoj v začetku je vzbudil veliko pozornost in navdušenje zanj je rastlo od zbirke do zbirke. Seveda je treba pomisliti, da bolgarska literatura dvajset let po narodnem osvobojenju razen Vazova in narodne pesmi ni poznala nič omembe vrednega. Ko je na zapadu prevladal impresionizem in simbolizem, je vsa bolgarska umetnost živela samo od ruskih vplivov. Toda perioda »hoždenija v narod«, ki je v zadnjih desetletjih devetnajstega stoletja prevladovala rusko literaturo, ni mogla pri komaj osvobojenem narodu v popolnoma drugačnih razmerah doseči one pristnosti in upravičenosti, ki bi bila potrebna za zrelo umetniško oblikovanje. Nastop moderne je Bolgarom prinesel skoro še več novega kot nam Slovencem. Slavejkov je takrat sicer že pisal, toda prevladujočih vplivov se še ni otrešel, Javorov je nastopil šele pozneje in tako je že prva začetna lirika Hristova važen mejnik v bolgarski literaturi.